

Jelen kötet összefoglaló képet törekszik adni ama kutatások eredményeiről, amelyek a mobilkommunikáció társadalomtudományi kérdéseivel kapcsolatban világszerte mintegy 2000 óta, Magyarországon pedig a T-Mobile (2004-ig Westel Mobil Rt.) és a Magyar Tudományos Akadémia együttműködésében A 21. SZÁZAD KOMMUNIKÁCIÓJA projekt keretében 2001 januárja óta folynak.

A T-Mobile/MTA együttműködés során 2001 és 2005 között összesen nyolc tudományos konferencián (ebből 5 nemzetközi, melyek közül a 2005-ös már méltán volt világkonferenciának nevezhető) mintegy 35 nemzet képviselőjében 160 előadó vett részt. A konferenciák nyomán megjelentetett három magyar, egy német és öt angol nyelvű kötet 26 nemzetet képviselő 134 szerző munkáját foglalja magában. Ezek a kötetek végigkísérték a 2001 és 2005 közötti időszak mobiltörténetét – és ezzel a közelmúlt technika- és társadalomtörténetének minden bizonyos legdinamikusabb vonulatát. Mindenekelőtt persze egy fiatal tudomány – a mobiltársadalomtudomány – első alapvetését és ugyanakkor öneszmélését, önmagára ébredését, önreflexióját jelentik. Kezdetben a mobilproblematika kutatása úgymond interdiszciplináris feladatként jelent meg, és ebből az interdiszciplináris kutatásból az érintett diszciplínák mindegyike profitált, hiszen rákényszerültek arra, hogy elméletileg is számot vessenek azzal az új médiummal, amely immár fő kommunikációs környezetüket képezi. Ezen számvetés következtében 2005-re kialakult, és mára nyilvánvalóan visszavonhatatlanná vált a társadalomtudományok egyfajta transzformációja – *a társadalomtudományok tartalmi alkalmazkodása a mobilvilághoz*; másfelől létrejött az egyre inkább saját paradigmával bíró önálló kutatási irány, a mobiltársadalomtudomány, a *Mobile Studies*. Jelen kötet ennek a tudománytörténeti helyzetnek mindkét aspektusát képviseli: egyfelől számbaveszi a mobiltársadalomkutatás paradigmatis eredményeit, másfelől a mobilkörnyezetekre rádöbbenő társadalomtudományok új perspektíváit villantja fel.

Hadd idézzem itt fel egészen röviden korábbi köteteink néhány legfontosabb gondolatát. A első két magyar nyelvű kötet – *Mobil információs társadalom: Tanulmányok* (2001) és *A 21. századi kommunikáció új útjai: Tanulmányok* (2001) – egyrészt kiinduló helyzetfelmérést adott, másrészt a jövő mobilhorizontjának vázlatos

rajzaként a következő téziseket/hipotéziseket fogalmazta meg: 1. Mobilkommunikáció és fizikai mobilitás egymást erősítik – internet és mobiltelefonia összességében nem kevesebb, hanem több utazást és személyes találkozást eredményez. 2. *Mivel a tudás kontextusba ágyazódó információ*, a mobilkommunikáció pedig markánsan szituációfüggő s ezzel kontextusteremtő, a mobil információs társadalom várhatóan a *tudás*, s nem a pusztán információ társadalmá lesz. 3. A mobil, interaktív, multimediális kommunikáció visszatérést jelent, magasabb szinten, a kommunikáció őseredeti, kevésbé elidegenedett formáihoz. 4. A mobilkommunikáció változást hoz létre az emberi megismerőképességben. 5. Megváltozik a politikai kommunikáció természete. 6. Megváltozik a tudományos kommunikáció természete.

Harmadik magyar nyelvű kötetünk *Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok* címmel 2002-ben jelent meg, az *Allzeit zuhänden: Gemeinschaft und Erkenntnis im Mobilzeitalter* német kötet (2002), ill. az ezzel azonos tartalmú első angol kötetünk – *Mobile Communication: Essays on Cognition and Community* (2003) – bővített változataként. Ez a kötet hangsúlyozottan tárgyalta a mobil információs társadalom mint *tudásközösség* fogalmát, itt adtuk közre Robin Dunbar írását a fecsegésről mint közösségi kohéziós mechanizmusról, és itt jelent meg Sükösd Miklós és Dányi Endre alapvető tanulmánya az m-politikáról. Magyar nyelvű köteteink teljes egészükben, a német és angol nyelvű kötetek részlegesen elérhetőek a www.socialscience.t-mobile.hu weboldalról.

A *Mobile Communication*-t követő további négy angol nyelvű kötet közül még kettő jelent meg 2003-ban: a *Mobile Learning: Essays on Philosophy, Psychology and Education*, amely világviszonylatban is úttörő szerepet játszott a mára olyannyira a figyelem középpontjába került fogalom, az „m-learning” társadalomtudományi kifejtésében; valamint a *Mobile Democracy: Essays on Society, Self and Politics*, amely a mobiltelefont a decentralizált globális tömegtársadalom kommunikációs kihívásaira adott válaszként ábrázolta. A 2005-ben kiadásra került *A Sense of Place: The Global and the Local in Mobile Communication* azt mutatta meg, hogy a mobiltelefon nemcsak a globális kapcsolattartás eszköze, de a lokális kötődések fenntartója is: a kistérségek és kisközösségek életének szervezője. Végül a 2006-ban megjelent *Mobile Understanding: The Epistemology of Ubiquitous Communication* újra az m-learning problematikáját elemezte, hangsúlyozottan filozófiai síkon. Az ismeretfilozófia forradalmáról szövege, s közelebbről a *neveléstudomány forradalmáról*; úgymond mobiltársunkról mint az elme részéről; a kollektív gondolkodás visszatéréséről; és az informális tanulás világának kibontakozásáról. A *Mobile Understanding*-ből magyar nyelven válogatást közölt a *Világosság* 2006/1-es száma.

Jelen összefoglaló, visszatekintő és kitekintő kötetet Pléh Csaba tanulmánya nyitja, annak az átfogó jelentőségű kérdésnek vizsgálatával, hogy vajon milyen kapcsolat áll fenn kommunikációs környezetünk és mentális szerveződésünk – cogni-

tív architektúránk – között. Ezt az átfogó kérdést Kondor Zsuzsanna a képi kommunikáció és képi reprezentáció specifikus dimenziója mentén elemzi tovább. Benedek András kommunikációs környezet és mentális szerveződés összefüggését a neveléstudomány szempontjából vizsgálja, Maradi István kommunikációs környezet és munkavégzés kapcsolatát, a mobilmunka fogalmát taglalja, míg Kovács Kristóf jelesül azt a hatást elemzi, amelyet a kommunikációtechnológia változásai intelligenciánkra gyakorolnak. Sándor Klára empirikus anyagon vizsgálja mai kommunikációtechnológiai eszközeink nyelvi vonatkozásait. Kovács és Sándor elemzéseit összeköti a *digitális írásbeliség* kérdésköre, Sándor és Golden Dániel elemzéseit pedig az erőteljes evolúciós-antropológiai szemlélet. Golden a mobiltelefonra mint a kiterjesztett érzékelés szervére tekint, többek között mint a távolságot áthidaló eszközre. Távolság, kommunikáció és tér a témája András Ferencnek, és pedig a tér abban a sajátos értelmezésben is, amellyel Manuel Castells – az *Információ kora* világhírű, Magyarországon is jól ismert szerzője – az „áramlások terét” az „időtlen idővel” köti össze. Castells és a mobilkommunikációval megváltozó idő tematikáját jelen kötetben Nyíri Kristóf szövi tovább, tér és kommunikáció tematikáját Szetelszky Zsuzsanna, aki, ugyanúgy mint tanulmányában Bedő Viktor, téri szerveződés, közösségi szerveződés, és a közösségi szerveződés digitális térképi leképeződése kapcsolatát boncolgatja. Közösségi lét, hálózati szerveződés és politikai részvétel összefüggéseit elemzi Prazsák Gergő; politikai részvétel, társadalmi nyilvánosság, mobilkommunikáció és internet összefüggéseit Dányi Endre. A társadalmi nyilvánosság átalakulásáról, az újságírás mobiltelefon-implicálta radikális megváltozásáról, a bottom-up tanúság („testimony”) térhódításáról szól Schneider Henrik tanulmánya; végül a tanúság szerepét taglalja a mai – mobil – tudományos kommunikációban Paló Gábor. A mobilkommunikáció átalakította a tudományos megismerés természetét – mint ahogyan az emberi megismerés természetét általában is.

A kötet fejezetei összességükben meglehetősen teljes képet adnak a mobiltársadalomkutatás szakirodalmáról. A téma természetéből következik, hogy a szakirodalmi utalások gyakran webhivatkozások. Ezeket a kötet munkálatai során ellenőriztük, ill. frissítettük. A kötet nyomdába kerülése időpontjában, 2007. március végén, valamennyi webhivatkozásunk érvényes volt.

A mobiltársadalomkutatás a mai magyar társadalomtudomány egyik nemzetközileg is ismert kutatási iránya, egyszersmind olyan iránya, amely feleleveníti és hasznosítja az 1920-as/30-as évek úttörő magyar kommunikációfilozófiai felfedezéseit – Balogh József, Hajnal István és Balázs Béla munkásságát. Sokéves támogatásáért köszönetemet fejezem ki a T-Mobile-nak, mely eredményeink létrejöttében nemcsak mint szponzor, hanem mint együttműködő szellemi partner is főszerepet játszott. Bölcsész és mérnök képes volt egy nyelven beszélni. A 21. SZÁZAD KOMMUNIKÁCIÓJA projekt sikere a „két kultúra” mítoszának látványos cáfolatát jelenti.